

УДК 34.343.9
DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2019-4.9>

Мудряк Т.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України
ORCID: 0000-0002-2958-3815

Щедрина Я.А.,
здобувач вищої освіти
Університету державної фіскальної служби України
ORCID: 0000-0003-1881-1576

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИДІЇ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

ACTUAL PROBLEMS OF PREVENTING TO OBSTRUCTION OF LEGITIMATE BUSINESS ACTIVITY

У статті проаналізовано деякі аспекти кримінологічної характеристики злочину за ст. 206 КК України – «Перешкоджання законній підприємницькій діяльності».

У статті розглядається проблема рейдерства та його прояви у вітчизняній економіці та розроблення механізмів протидії рейдерським атакам. Спеціально вивчені наукові підходи до визначення рейду як реальної загрози ринково-майновим відносинам у вітчизняному економічному середовищі. Також розкрито ознаки передумови, видів та особливостей рейдерства в Україні. На основі вивчення теоретико-методологічних та прикладних аспектів боротьби із загрозами рейдерства розробляють ефективний та дієвий механізм протидії рейдерству, який є частиною стратегії економічної безпеки. Також у статті досліджено актуальні проблеми, що виникають під час встановлення кримінальної відповідальності за перешкоджання законній підприємницькій діяльності, та сформульовано певні перспективи вдосконалення заходів щодо запобігання зазначеному злочину.

Визначено поняття незаконного арешту майна підприємств, установ та організацій. Проаналізовано соціальну зумовленість, кримінальну відповідальність за незаконний арешт майна підприємства, установи та організації.

У статті досліджено методи правомірної протидії юридичній господарській діяльності. Генератори інформації впевнені у фактах підготовки чи доцільності протидії легальній господарській діяльності. Автором класифіковані особи, які готують та здійснюють протидію легальній господарській діяльності. Алгоритм дій розроблено під час отримання повідомлення про вимоги припинення легальної господарської діяльності, про обов'язкове укладення договору, а також вимоги супроводу загрози вчинення тяжких злочинів проти бізнесмена.

Ключові слова: злочинність, перешкода, рейдерство, економіка, бізнес, завод, профілактика.

The article analyzes some aspects of the criminological characteristics of the crime under Art. 206 of the Criminal Code of Ukraine – obstruction of legitimate business activity.

The article deals with the problem of raiding and its manifestations in the domestic economy and the development of mechanisms to counteract raider attacks. Specifically studied scientific approaches to determining the raid as a real threat to a market and property relations in the domestic economic environment. Also disclosed signs background of, types and features of raiding in Ukraine. Based on the study of theoretical and methodological and applied aspects of combating threats raider develop effective and efficient mechanism of anti-raiding, which is part of the strategy of economic security. Also the article explores the actual problems that arise in establishing criminal liability for obstruction of legitimate business activities are identified and certain prospects for improving the measures to prevent the mentioned crime are formulated.

The notion of unlawful seizure of property of enterprises, institutions and organizations is defined. The social conditionality, criminal liability for the unlawful seizure of property of an enterprise, institution, and organization is analyzed.

The methods of feausance counteraction legal economic activity are investigated in the article. Information generators are certain about the facts of preparation or feausance of counteraction of legal economic activity. An author is classify persons that prepare and accomplish counteraction of legal economic activity. The algorithm of actions is worked out at receiving message about the requirements of stopping of legal economic activity, limitations legal economic, about the obligatory conclusion of treaty, and also requirements accompaniment by the threat of commission of grave crime against a businessman.

Key words: crime, obstruction, raiding, economics, business, plant, prevention.

Вступ. Дослідженнями встановлено, що злочини, передбачені ст. 206 Кримінального Кодексу України (далі – КК України), становлять високий відсоток латентності в нашій державі. Із кожним роком кількість проблем щодо запобігання протидії законній господарській діяльності лише збільшується. Однією із причин є наявність в Україні олігархічних об'єднань, які посилюють свої позиції через монополізацію підприємництва.

Для здійснення ефективного виявлення протидії законній господарській діяльності необхідно вдосконалювати організаційно-тактичні моделі із забезпечення виявлення фактів та осіб, які вчиняють зазначені злочини.

Забезпечення економічної стабільності держави та добробуту її населення шляхом реалізації права кожного громадянина на підприємницьку діяльність, формування сприятливого правового поля для втілення даного права та захист конкурентного ринкового середовища є однією з основних функцій держави в умовах подальшого розвитку ринкової економіки.

Разом із тим політична ситуація в нашій державі визначає основні завдання щодо збереження та розвитку національної економіки. Зокрема, у Стратегії національної безпеки України підкреслено, що однією з головних її цілей є забезпечення нової якості економічного розвитку (п. 2). Актуальною загрозою національній безпеці України виступає і тиск на бізнес (п. 3.4). У п. 4.9 вказаного документу підкреслено, що ключовою умовою нової якості економічного зростання є забезпечення економічної безпеки шляхом: демонополізації економіки, деолігархізації, захисту економічної конкуренції, формування сприятливого бізнес-клімату та умов для прискореного інноваційного розвитку; системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації [1, с. 16].

Перелічені вище актуальні проблеми кримінально-правової протидії негативним процесам виступають **предметом** даної статті.

Виявлення і поширення наукового дослідження кримінально-правового захисту від проблем протидії законній господарській діяльності є **метою** даної роботи.

Проблемам запобігання протидії законній господарській діяльності приділялася увага в роботах: В.М. Аتماжитова, К.В. Антонова, Б.Е. Богданова, В.Г. Боброва, Б.В. Бойцова, А.С. Вандишева, К.К. Горяїнова, О.Ф. Долженкова, Н.С. Карпова, В.В. Коваленка, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, О.Є. Користіна, В.Л. Регульського, Г.А. Лекаря, В.А. Лукашова,

Е.А. Некрасова, Д.Й. Никифорчука, С.І. Ніколаюка, В.Л. Ортинського, М.А. Погорецького, Л.П. Скалозуба, Г.К. Сінілова та ін. Однак бракує комплексних досліджень із визначенням шляхів удосконалення саме спеціально-кримінологічних заходів профілактики протидії законній господарській діяльності.

Виклад основного матеріалу. На етапі економічного становлення України існує чимало проблем, що суттєво стримують розвиток господарської діяльності. У зв'язку з переходом до ринкових відносин у нашій державі суттєво зросла кількість злочинних дій. Стало фактом, що злочинність в економіці у своїй більшості набуває організованих форм. Правоохоронні органи не повною мірою стримують наступ злочинності у цій галузі, що певною мірою знижує їхній авторитет.

Надзвичайно актуальним стало підписання Указу Президента «Про заходи щодо протидії рейдерству» від 22 липня 2019 року № 542/2019 та заява заступника керівника Офісу президента Олексія Гончарука про те, що «питання рейдерства стало одним із найболючіших для бізнесу. За різними оцінками, протягом останніх шести років відбулося понад три тисячі захоплень. Зазвичай це зміна власника через підробку документів, через реєстраторів, яких не існує, або «дірки» у реєстрі. Схеми різні, а суть одна. Сьогоднішнє рішення – це реальний крок, щоб покласти цьому край» [2].

Найвагомішим засобом захисту та гарантування додержання економічних прав і свобод громадян в Україні є встановлення кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері господарської діяльності, які передбачено в розділі VII Особливої частини КК України.

Однією з норм, якою регламентовано кримінальну відповідальність за ці посягання, є стаття 206 КК України. Разом із тим, незважаючи на досить тривале існування цієї статті, у практичній діяльності правоохоронних та судових органів вона не знайшла свого належного застосування. Варто констатувати, що за наявності наукових розробок у сфері кримінально-правової протидії економічній злочинності питанням дослідження складу протидії законній господарській діяльності не приділено належної уваги.

Крім того, актуальність обраної теми зумовлена і низкою інших факторів. У зв'язку з появою в суспільстві такого негативного явища, як рейдерство, в наукових колах поширена дискусія щодо кримінально-правової протидії цьому суспільно-небезпечному явищу.

Певна недосконалість редакції ст. 206 КК, наявність міжгалузевої конкуренції з нормами господарського законодавства та внутрішньогалузевої – з нормами кримінального законодавства також значно ускладнює її практичне застосування.

Ще одним фактором, що являється фактором латентності цього злочину, є і високий рівень корупції в нашій державі, ураховуючи, що до його вчинення найчастіше залучаються службові особи, які, використовуючи своє службове становище, протиправним чином впливають на законну діяльність підприємців.

Питання протидії незаконним силовим захопленням підприємств та протидії законній господарській діяльності виступає однією із проблем на шляху розбудови ефективної економічної моделі в Україні. Фактично держава за період свого існування виявила свою неспроможність створити дієвий засіб проти цього суспільно-небезпечного явища. У зв'язку із цим вважається безсумнівним, що дослідження та впровадження у практику законних, обґрунтованих та надійних заходів протидії цим злочинним проявам на різних рівнях профілактики сприятиме, по-перше, захисту економічних інтересів суб'єктів господарювання, по-друге, розвитку господарських відносин як на внутрішньому, так і на зовнішньоекономічному ринках [3, с. 56].

У науці кримінального права поняття «рейдерство» визначається в різноманітних формах.

Одні автори вказують на рейдерство як на силове недружнє поглинання підприємства проти волі його власника, який має на ньому переважне положення та/або керівника [4], інші – як на вилучення майна на формально законних підставах, в основі виникнення яких лежить злочин, зловживання правом, прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів [5], або як вороже поглинання, перехват оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту, недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному й фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із застосуванням сили [6, с. 129].

Аналізуючи наукові дослідження даної галузі, можна констатувати, що під цим поняттям визначається широкий перелік злочинних дій із застосуванням різноманітних способів його вчинення. Як правило, до цих дій залучаються високопрофесійні команди, до складу яких входять фахівці у сфері юриспруденції, економіки та інших галузей. При цьому можуть застосовуватися такі злочинні способи: фізичне або психічне насильство щодо особи чи майна, шантаж, обман.

Д. Зеркалов виділяє таку структуру методології рейдерських захоплень підприємств: збір інформації, атаку, піар рейдера, протидія підприємства-жертви і рейдера, легалізацію рейдера, завершення перехоплення управління, захоплення підприємства [7, с. 29–34].

Головною метою рейдерства може стати як подальше використання підприємства у власних інтересах або в інтересах третіх осіб, так і його усунення з господарського ринку.

Отже, під поняттям «рейдерство» слід визначити протиправне захоплення підприємства проти волі його власника (власників) різноманітними способами з метою подальшого розпорядження ним як у власних інтересах, так і в інтересах третіх осіб або його усунення з ринку господарювання.

Деякі науковці дотримуються точки зору, відповідно до якої існує 4 основних способи захоплення підприємства: через акціонерний капітал; через кредиторську заборгованість; через органи управління; шляхом оспорювання підсумків приватизації [6, с. 132; 8, с. 152].

З огляду на чисельні приклади судової практики необхідно вказати, що вони можуть бути здійснені і додатково, принаймні такими способами:

1) шляхом використання процесуальних заходів із боку правоохоронних органів (ініціювання перевірок, відкриття кримінального провадження, проведення обшуків, вилучення документації, накладення арешту на майно, відсторонення від посади службових осіб, тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом тощо, внаслідок чого паралізується господарська діяльність на підприємстві). Н. Рунчева зазначає, що проблема полягає в невизначеності кінцевих цілей: або мова дійсно йде про початок боротьби з корупцією та ефективним припиненням вилучення активів у різних формах, або триває тривіальний переділ власності і тиску на конкурентів (на користь продержавних груп або в рамках елементарного використання «адміністративного ресурсу» всіма суб'єктами, що мають таку можливість) [9, с. 52–53];

2) із застосуванням типових кримінальних способів захоплення (обман, вимагання, насильство).

Дієва протидія рейдерству в Україні потребує як визначення його поняття та ознак, так і створення надійних заходів та механізмів щодо протидії цьому явищу. Основним завданням держави у цьому напрямку є: створення законодавчого механізму, який би регулював та гарантував надійний захист економічних відносин у нашій державі; вдосконалення організаційних заходів протидії рейдерству, поєднаних із активізацією боротьби з корупцією в органах державної влади; вдосконалення професійного рівня як суддівського корпусу, так оперативних працівників правоохоронних органів.

Висновки. Таким чином, у Конституції України закріплено систему економічних прав та свобод людини і громадянина, які полягають у вільному здійснюванні права власності, підприємницької

діяльності, а також широкому переліку трудових прав і свобод. Суттєвою гарантією реалізації громадянами перелічених прав є їх державний захист від протиправних посягань.

Питання щодо виявлення протидії законній господарській діяльності, яка сьогодні становить істотну проблему, є надзвичайно актуальним, тому що способи вчинення злочинів у цій сфері набувають дедалі більшої витонченості, замаскованості та професійності.

Розглянуті вище злочинні прояви стають дестабілізуючим чинником суспільного життя, негативно впливають на вітчизняну економіку та фінансовий стан держави.

Саме тому вдосконалення організаційних заходів у боротьбі з протидією законній гос-

подарській діяльності повинно передбачати, зокрема:

- розроблення комплексної програми боротьби із протидією законній господарській діяльності;

- підвищення ефективності нагляду за законністю на ринку злиття та поглинання підприємств;

- забезпечення координації дії правоохоронних та контролюючих органів;

- розроблення дієвих механізмів попередження та припинення протидії законній господарській діяльності.

Запропоновані заходи, на наш погляд, сприятимуть підвищенню ефективності боротьби із протидією законній господарській діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287. *Офіційний вісник України*. 2015. № 43. С. 16–17.
2. Указ Президента щодо боротьби з рейдерством у сфері реєстрації допоможе уникнути низки проблем: веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/news/187819_ukaz-prezidenta (дата звернення: 26.11.2019).
3. Педан В.І. Актуальність дослідження питань протидії законній господарській діяльності. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 2(34). С. 55–58.
4. Рейдерство: веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Рейдерство> (дата звернення: 26.11.2019).
5. Єфименко А. Рейдерство або ринок контролю. *Юридичний журнал*. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3072> (дата звернення: 26.11.2019).
6. Варналій З.С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 2(3). С. 129–136.
7. Зеркалов Д.В. Рейдерство: монографія. Київ: Основа, 2017. 372 с.
8. Кальман О.Г., Погорецький М.А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 150–160.
9. Рунчева Н.В. Державне регулювання корпоративних відносин в економіці. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 4(20). С. 51–53.